

توسعه‌یافتگی ایران در مقایسه با کشورهای منطقه سند چشم‌انداز

مهديه محمدی ترک‌آباد^۱

زهرا کارگر برزی^۲

عاطفه کارگران بافقی^۳

چکیده

سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ ایران که یک سند ۲۰ ساله است، مطابق با این سند ایران برای خود اهداف و آرمان‌هایی را در نظر دارد که یکی از آن‌ها دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی در بین کشورهای منطقه (آسیای میانه، منطقه قفقاز و کشورهای همسایه) است. با این حال، این سوال پیش می‌آید که سطح توسعه ایران در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز چگونه تغییر کرده و آیا ایران می‌تواند در افق ۱۴۰۴ به چنین جایگاهی دست یابد؟ از این رو ما برای دست‌یابی به این سوالات، در نظر داریم برخی از راه‌های رسیدن به توسعه اقتصادی را بررسی کنیم و جایگاه ایران را نسبت به کشورهای دیگر منطقه مقایسه کنیم. برای این منظور و بررسی این موضوع از سه شاخص توسعه طی سال‌های ۲۰۱۰_۲۰۱۶ با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده بررسی کرده‌ایم. نتیجه این مطالعه که با روش امتیاز استاندارد شده حاصل شده، نشان می‌دهد ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سال‌های مورد بررسی همواره جایگاه شانزدهم را داراست و تنها در سال ۲۰۱۲ جایگاه پانزدهم را از آن خود می‌کند. بنابراین و بر اساس نتایج این پژوهش، سطح توسعه‌یافتگی ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سطح قابل قبولی نبوده و با گذر زمان نیز این جایگاه بهبود نیافته است. تجربه سایر کشورهایی که این مسیر را پیموده‌اند، نشان می‌دهد که نیل به اهداف مطرح شده در این چشم‌انداز در پرتو تدبیر، تلاش و انسجام ملی قابل حصول است، لذا برای دستیابی به اهداف فوق و کاهش فاصله‌های موجود و هدف‌گذاری شده نیازمند الزاماتی در سطح سیاست‌گذاری‌ها می‌باشیم.

کلمات کلیدی: توسعه‌یافتگی، ایران، کشورهای منطقه سند چشم‌انداز، روش امتیاز استاندارد شده

۱- مقدمه

در سال‌های اخیر تمامی جهانیان شاهد پیشرفت‌های وسیعی در کشورهای مختلف بوده‌اند و سیر تکاملی جهان به سمتی حرکت می‌کند که اگر دورانی موضوعی به عنوان هدف یک کشور مورد نظر بود اکنون آن هدف تبدیل به مسیری هموار برای رسیدن به اهداف بلند مدت دیگر شده است. از این رو کشورها برای رسیدن به اهداف خود مسیری را تحت عنوان سند چشم‌انداز در یک مدت زمان مشخص برای خود تعیین می‌کنند و رسیدن به آن را اولویت اول قرار می‌دهند. ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست و برای خود اهدافی را در نظر دارد تا مطابق با آن سطح

۱. دانشجوی کارشناسی اقتصاد دانشگاه یزد؛ Gmail: mahdie2512@gmail.com

۲. دانشجوی کارشناسی اقتصاد دانشگاه یزد؛ Gmail: zkargar1393@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی اقتصاد دانشگاه یزد؛ Gmail: atefe.k.0872@gmail.com

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

پیشرفت را ببیماید و به جایگاه دلخواه خود در سطح منطقه و حتی در سطح جهانی دست پیدا کند. سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ ایران که یک سند ۲۰ ساله است، مطابق با این سند ایران برای خود اهداف و آرمان‌هایی را در نظر دارد که یکی از آن‌ها دست یافتن به جایگاه اول اقتصادی در بین کشورهای منطقه (آسیای میانه، منطقه قفقاز و کشورهای همسایه) است. با این حال، این سوال پیش می‌آید که سطح توسعه ایران در میان کشورهای منطقه سند چشم‌انداز چگونه تغییر کرده و آیا ایران می‌تواند در افق ۱۴۰۴ به چنین جایگاهی دست یابد؟ از این رو ما برای دستیابی به این سوالات، در نظر داریم برخی از راه‌های رسیدن به توسعه اقتصادی را بررسی کنیم و جایگاه ایران را نسبت به کشورهای دیگر منطقه مقایسه کنیم. برای این منظور و بررسی این موضوع از سه شاخص توسعه طی سال‌های ۲۰۱۰_۲۰۱۶ با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده بررسی کرده‌ایم.

۲- مروری بر پژوهش‌های انجام شده

شاخص آزادی اقتصادی، نماگر فضای حاکم بر اقتصاد کلان کشورها بوده و بهبود شاخص آزادی اقتصادی از جمله عوامل توسعه‌یافتگی به شمار می‌رود. عوامل متعددی به ویژه توسعه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات بر شاخص آزادی اقتصادی تاثیرگذار می‌باشد. (تأثیر مؤلفه‌های نوین دانش بر شاخص آزادی اقتصادی (مقایسه کشورهای منتخب سند چشم‌انداز با توسعه یافته)) در دهه اول هزاره سوم، کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز، تحولات توسعه‌ای سریعی را در حوزه‌های مختلف محیطی، زیرساختی، بخش واقعی اقتصاد، بخش خارجی اقتصاد و به ویژه در جذب سرمایه‌گذاری خارجی شاهد بوده‌اند. این تحولات توسعه‌ای به نوبه خود فرصت‌ها و چالش‌هایی را برای اغلب کشورهای منطقه، به ویژه ایران فراهم آورده است. نکته اساسی و کلیدی آن است که اگر ایران تمهیدات لازم برای حوزه‌های مورد اشاره را فراهم ننماید، بیم آن می‌رود که نه تنها به اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ دست پیدا نکند، بلکه شکاف تاریخی توسعه ایران در مقیاس منطقه‌ای (بازیگران اصلی کلیدی) و جهانی بیشتر شده و روز به روز بر آن افزوده شود (حسینی، میر عبدالله؛ امیر احمدیان، بهرام).

مقایسه و سنجش سطح توسعه‌یافتگی کشورها از مباحث مهمی است که مورد توجه مدیران و کارشناسان اقتصادی کشورهای مختلف، سازمان‌های بین‌المللی و اندیشمندان توسعه اقتصادی قرار گرفته است. شاخص توسعه انسانی نیز، به گسترش آن رونق بیشتری داده، امکان تهیه و استفاده از شاخص واحد برای توضیح پدیده چند بعدی و گسترده توسعه را عملاً نشان داده است. امروزه درآمد سرانه و شاخص توسعه انسانی به طور وسیع و فراگیر برای مقایسه سطح توسعه کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد که همانند هر شاخص دیگری دارای نقاط ضعف و قوت متعددی است (مسجدی، فرخ).

مردم، یعنی مردان و زنان که ثروت واقعی هر ملتی را تشکیل می‌دهند، را در مرکز توجه توسعه جای دهد و رسیدن به رفاه انسانی را اهداف توسعه بداند و توجه جهانیان را به سوی برابری و رفع فقر جلب نماید و پیشرفت بشر در سطح جهان و راهبردی را که کشورها برای تحقق رفاه انسانی به کار می‌گیرند، مورد ارزیابی قرار دهد و دامنه حق انتخاب مردم را گسترش دهد. توسعه انسانی برخلاف تمامی این رهیافت‌ها، تولید و توزیع کالاها و خدمات و گسترش توانمندی‌های انسان را در یک مجموعه واحد تلقی می‌کند و با ملاحظه موارد اشاره شده در رهیافت‌های مذکور، نه تنها آن‌ها را در خود جای می‌دهد، بلکه از محدوده آن نیز فراتر رفته و تمام مسائل موجود در جامعه مانند رشد

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

اقتصادی، تجارت و بازرگانی، اشتغال و استخدام، آزادی سیاسی و ارزش‌های فرهنگی را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد. برنامه توسعه سازمان ملل متحد توسعه انسانی را این‌گونه تعریف می‌کند: «توسعه انسانی فرایندی است که در طی آن، گزینه‌های انتخاب مردم گسترش می‌یابد». سنجش وضعیت ایران در میان کشورهای منطقه در سال‌های آغازی چشم‌انداز، بررسی وضعیت موجود کشور نشان می‌دهد که تا تحقق چشم‌انداز ۲۰ ساله راهی بس دراز و دشوار در پیش است که برای رسیدن به آرمان‌های تعیین شده دستیابی به توسعه انسانی نقشی محوری و استراتژیک می‌یابد (سیدجوادین، سید رضا).

"طی سه دهه‌ی اخیر، مسئله ارتباط میان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، توجه اقتصاددانان توسعه را به خود جلب کرده است که با مرور زمان، عوامل تأثیرگذار بر تابع تولید تغییر کرده اند؛ طی دهه ۱۹۷۰، تئوری‌های تجارت بین الملل در توضیح رشد اقتصادی کشورها از اهمیت بیشتری نسبت به FDI برخوردار بود (نصراللهی، زهرا؛ جعفری، سمیه؛ محمدپور، غلام رضا؛ اثنی عشری، هاجر).
org جمع‌بندی و ملاحظات بررسی گزارشات بانک جهانی در مورد شاخص آزادی اقتصادی که براساس شاخص‌های بانک جهانی، نشان می‌دهد که در حال حاضر ایران در شاخص مرتبط در مقایسه با کشورهای منطقه، در جایگاه مناسبی قرار ندارد. ایران در گروه کشورهای با توسعه انسانی متوسط قرار گرفته است (ولی بیگی، حسن؛ پناهی، فاطمه).

۳- داده‌های مورد بررسی و ویژگی‌های آنها

چشم‌انداز بیست ساله یکی از مهم‌ترین راهبردهای بلند مدت جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به توسعه است. برای توسعه تعاریف متعددی ارائه شده و شاخص‌های متعددی برای ارزیابی توسعه بیان شده است. برای بررسی سطح توسعه کشور، می‌توان با استفاده از شاخص‌های متناسب، با استفاده از روش‌های آماری، سطح توسعه کشورها را مشخص کرد. در این پژوهش برای ارزیابی توسعه کشورهای منطقه سند چشم‌انداز، سه شاخص توسعه را طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۶ و با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده بررسی کرده‌ایم. این شاخص‌ها عبارت‌اند از: توسعه انسانی^۴، آزادی اقتصادی^۵ و سرمایه‌گذاری خارجی^۶.

شاخص HDI، معیار کلی از وضعیت توسعه انسانی است که دست آورد کشورها را در سه بعد اساسی توسعه شامل بهداشت و سلامت، آموزش و سطح استاندارد زندگی را نشان می‌دهد، اما از آنجایی که این موضوعات کیفی و بسیار کلی می‌باشند، لازم است برای کمی نمودن آن‌ها متغیرهای جانشین در هر موضوع در نظر گرفته شده و با استفاده از آمار اطلاعات موجود در این زمینه و استفاده از روش‌های آماری مناسب به محاسبه شاخص HDI کلی و ترکیبی

-
4. Human Development Index (HDI)
  5. Economic Freedom Index (EFI)
  6. Foreign direct investment (FDI)

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

پرداخت (روش محاسبه شاخص توسعه انسانی دفتر تحقیقات و سیاست‌های تولیدی، نعمت اله امیری). ارزش عددی شاخص توسعه انسانی بین صفر تا یک است. هر چه به یک، نزدیک‌تر باشد بهتر است. آزادی اقتصادی، میزان آزادی اقتصادی در زمینه تجارت خارجی، شرایط رقابتی در اقتصاد را نشان می‌دهد. بیشتر بودن این شاخص به معنای رقابت بیشتر بین بنگاه‌های داخلی و خارجی است که به افزایش کارایی و بهره‌وری منجر می‌شود. مؤسسه فریزر برای آزادی اقتصادی مبادرت به تهیه شاخص‌های ترکیبی آزادی اقتصادی کرده است. این شاخص از چند زیرشاخص شامل اندازه دولت، ساختارهای حقوقی و حفاظت از حقوق مالکیت، دسترسی به اعتبارات، باز بودن تجاری و تنظیم مقررات اعتبارات، نیروی کار و بنگاه‌ها تشکیل شده است. با توجه به زیرشاخص‌های آزادی اقتصادی می‌توان گفت که شاخص یاد شده به نوعی بیانگر تحولات نهادها به عنوان یکی از عوامل اصلی و مؤثر بر بهره‌وری کل عوامل تولید است. این شاخص‌ها برای هر کشور نمره ۱ (بدترین) تا ۱۰ (بهترین) را می‌گیرد (عملکرد سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در دوره (۹۱-۱۳۸۴) و الزام‌های تحقق آن در سالهای باقیمانده، علی رضا فرهادی کیا علاء الدین ازوجی).

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (با نماد اختصاری FDI)، عبارت است از سرمایه‌گذاری یک شرکت یا شخص حقیق در کشوری دیگر جهت تجارت یا تولید. از منظر علم اقتصاد، این فعالیت در نقطه مقابل سرمایه‌گذاری در سهام (به انگلیسی: portfolio investment) قرار می‌گیرد که سرمایه‌گذاری‌ای تأثیرپذیر از شرایط اقتصادی کشور هدف محسوب می‌شود.

۴- روش تلفیق داده‌ها

در این پژوهش برای بررسی سطح توسعه کشورها سه شاخص (توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی) را مد نظر گرفته و شاخص‌های مذکور را با استفاده از روش آماری امتیاز استاندارد شده با یکدیگر تلفیق می‌کنیم. در این روش، به منظور طبقه‌بندی مناطق مورد بررسی، برای هر یک از مناطق شاخص‌هایی در نظر گرفته می‌شود که تعداد این شاخص‌ها از یک تا m متغیر خواهد بود. با فرض آنکه مجموعه A حاوی n منطقه باشد، بنابراین، مناطق مورد بررسی n بردار m بعدی است.

مرحله (۱)- تشکیل ماتریس فواصل؛ در این مرحله ماتریس B شکل می‌گیرد که هر یک از درایه‌های آن یا X_{ij} نشان داده می‌شود که i و j به ترتیب بیانگر منطقه و شاخص است. برای انجام محاسبات لازم است تا میانگین و انحراف معیار هر یک از ستون‌ها محاسبه گردد.

$$B = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1m} \\ X_{21} & X_{22} & \dots & X_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{n1} & X_{n2} & \dots & X_{nm} \end{bmatrix}$$

مرحله (۲)- تشکیل ماتریس استاندارد Z ؛ در این ماتریس، هر عضو با Z_{ij} نشان داده می‌شود که از عضو متناظر آن در ماتریس B حاصل می‌گردد. تمامی اعداد ماتریس Z اعدادی مطلق و فاقد واحد اندازه‌گیری است. بنابراین، به راحتی می‌توان این اعداد را با یکدیگر مقایسه نمود.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

$$Z_{ij} = \frac{X_{ij} - \bar{X}_j}{SD_j}$$

$$Z = \begin{bmatrix} Z_{11} & Z_{12} & \dots & Z_{1m} \\ Z_{21} & Z_{22} & \dots & Z_{2m} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ Z_{n1} & Z_{n2} & \dots & Z_{nm} \end{bmatrix}$$

جمع عناصر هر یک از سطرهای ماتریس فوق، ماتریس Z_{i0} را به دست می‌دهد که بر اساس آن، می‌توان در مورد توسعه‌یافتگی مناطق مورد بررسی قضاوت نمود. در این روش، هر منطقه که دارای بالاترین Z_{i0} باشد، از بیشترین سطح توسعه‌یافتگی برخوردار است.

$$Z_{i0} = \begin{bmatrix} Z_{10} \\ Z_{20} \\ \vdots \\ Z_{n0} \end{bmatrix}$$

۵- نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها

نتیجه این مطالعه که با روش امتیاز استاندارد شده حاصل شده، نشان می‌دهد ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سال‌های مورد بررسی همواره جایگاه شانزدهم را داراست و تنها در سال ۲۰۱۲ جایگاه پانزدهم را از آن خود می‌کند. بنابراین و بر اساس نتایج این پژوهش، سطح توسعه‌یافتگی ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سطح قابل قبولی نبوده و با گذر زمان نیز این جایگاه بهبود نیافته است.

جدول ۱. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۰

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱۶۹	۰.۷۳	۶۶.۱۰
ارمنستان		۰.۵۳	۰.۷۳	۶۹.۲۰
ازبکستان		۱۶۴	۰.۶۷	۴۷.۵۰
اسرائیل		۶۹۸	۰.۸۹	۶۷.۷۰
افغانستان		۰.۱۹	۰.۴۶	-
امارات متحده عربی		۸.۸۰	۰.۸۴	۶۷.۳۰
ایران		۳۶۵	۰.۷۶	۴۳.۴۰
آذربایجان		۳.۳۵	۰.۷۴	۵۸.۸۰
بحرین		۰.۱۶	۰.۸۰	۷۶.۳۰
پاکستان		۲.۰۲	۰.۵۳	۵۵.۲۰
تاجیکستان		۰.۰۸	۰.۶۳	۵۳.۰۰
ترکمنستان		۳.۶۳	۰.۶۷	۴۲.۵۰

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۶۳.۸۰	۰.۷۳	۹.۱۰	ترکیه
-	۰.۴۷	۲.۰۶	سودان
۴۹.۴۰	۰.۶۴	۱.۴۷	سوریه
-	۰.۶۵	۱.۴۰	عراق
۶۴.۱۰	۰.۸۱	۲۹.۲۳	عربستان سعودی
۶۷.۷۰	۰.۷۹	۱.۲۴	عمان
۶۱.۳۰	۰.۶۴	۰.۴۷	قرقیزستان
۶۱.۰۰	۰.۷۷	۷.۴۶	قزاقستان
۶۹.۰۰	۰.۸۳	۴.۶۷	قطر
۶۷.۷۰	۰.۷۹	۱.۳۰	کویت
۷۰.۴۰	۰.۷۴	۰.۹۰	گرجستان
۵۹.۵۰	۰.۷۶	۴.۲۸	لبنان
۵۴.۴۰	۰.۵۰	۰.۱۹	یمن

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

جدول ۲. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۱

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱.۴۹	۰.۷۳	۶۸.۹
ارمنستان		۰.۶۵	۰.۷۳	۶۹.۷
ازبکستان		۱.۶۴	۰.۶۷	۴۵.۸
اسرائیل		۸.۶۵	۰.۸۹	۶۸.۵
افغانستان		۰.۰۵	۰.۴۷	-
امارات متحده عربی		۷.۱۵	۰.۸۴	۶۷.۸
ایران		۴.۲۸	۰.۷۷	۴۲.۱
آذربایجان		۴.۴۹	۰.۷۴	۵۹.۷
بحرین		۰.۷۸	۰.۸۰	۷۷.۷
پاکستان		۱.۳۳	۰.۵۳	۵۵.۱
تاجیکستان		۰.۱۶	۰.۶۴	۵۳.۵
ترکمنستان		۳.۳۹	۰.۶۸	۴۳.۶
ترکیه		۱۶.۱۸	۰.۷۵	۶۴.۲
سودان		۱.۷۳	۰.۴۷	-
سوریه		-	۰.۶۴	۵۱.۳
عراق		۲.۰۸	۰.۶۶	-

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۶۶.۲	۰.۸۲	۱۶.۳۱	عربستان سعودی
۶۹.۸	۰.۸۰	۱.۶۳	عمان
۶۱.۱	۰.۶۴	۰.۶۹	قرقیزستان
۶۲.۱	۰.۷۷	۱۳.۷۶	قزاقستان
۷۰.۵	۰.۸۴	۰.۹۴	قطر
۶۴.۹	۰.۷۹	۳.۲۶	کویت
۷۰.۴	۰.۷۴	۱.۱۷	گرجستان
۶۰.۱	۰.۷۶	۳.۱۴	لبنان
۵۴.۲	۰.۵۰	-۰.۵۲	یمن

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

جدول ۳. نامگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۲

کشور	نامگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱.۵۵	۰.۷۳	۶۹.۹
ارمنستان		۰.۵۰	۰.۷۴	۶۸.۸
ازبکستان		۰.۵۶	۰.۶۸	۴۵.۸
اسرائیل		۹.۰۲	۰.۸۹	۶۷.۸
افغانستان		۰.۰۶	۰.۴۸۲	-
امارات متحده عربی		۹.۵۷	۰.۸۵	۶۹.۳
ایران		۴.۶۶	۰.۷۸	۴۲.۳
آذربایجان		۵.۲۹	۰.۷۵	۵۸.۹
بحرین		۱.۵۴	۰.۸۰	۷۵.۲
پاکستان		۰.۸۶	۰.۵۴	۵۴.۷
تاجیکستان		۰.۲۴	۰.۶۴	۵۳.۴
ترکمنستان		۳.۱۳	۰.۶۹	۴۳.۸
ترکیه		۱۳.۷۴	۰.۷۶	۶۲.۵
سودان		۲.۳۱	۰.۴۹	-
سوریه		-	۰.۶۳	۵۱.۲
عراق		۳.۴۰	۰.۶۶	-
عربستان سعودی		۱۲.۱۸	۰.۸۴	۶۲.۵
عمان		۱.۳۶	۰.۸۰	۶۷.۹
قرقیزستان		۰.۲۶	۰.۶۵	۶۰.۲
قزاقستان		۱۳.۶۵	۰.۷۸	۶۳.۶

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

قطر	۰.۴۰	۰.۸۴	۷۱.۳
کویت	۲.۸۷	۰.۸۰	۶۲.۵
گرجستان	۰.۹۴	۰.۷۵	۶۹.۴
لبنان	۳.۱۱	۰.۷۵	۶۰.۱
یمن	-۰.۰۱	۰.۵۱	۵۵.۳

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

جدول ۴. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۳

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱.۹۵	۰.۷۳	۷۰.۴۰
ارمنستان		۰.۳۵	۰.۷۴	۶۹.۴۰
ازبکستان		۰.۶۳	۰.۶۹	۴۶.۰۰
اسرائیل		۱۱.۸۴	۰.۹۰	۶۶.۹۰
افغانستان		۰.۰۵	۰.۴۹	-
امارات متحده عربی		۹.۷۶	۰.۸۵	۷۱.۱۰
ایران		۳.۰۵	۰.۷۸	۴۳.۲۰
آذربایجان		۲.۶۲	۰.۷۵	۵۹.۷۰
بحرین		۳.۷۳	۰.۸۱	۷۵.۵۰
پاکستان		۱.۳۳	۰.۵۴	۵۵.۱۰
تاجیکستان		۰.۱۳	۰.۶۵	۵۳.۴۰
ترکمنستان		۲.۸۶	۰.۶۹	۴۲.۶۰
ترکیه		۱۳.۵۶	۰.۷۷	۶۲.۹۰
سودان		۱.۶۹	۰.۴۷۵	-
سوریه		-	۰.۵۷	-
عراق		۵.۱۳	۰.۶۷	-
عربستان سعودی		۸.۸۶	۰.۸۴	۶۰.۶۰
عمان		۱.۶۱	۰.۸۱	۶۸.۱۰
قرقیزستان		۰.۶۱	۰.۶۶	۵۹.۶۰
قزاقستان		۱۰.۰۱	۰.۷۹	۶۳.۰۰
قطر		-۰.۸۴	۰.۸۵	۷۱.۳۰
کویت		۱.۴۳	۰.۸۰	۶۳.۱۰
گرجستان		۱.۰۳	۰.۷۶	۷۲.۲۰
لبنان		۲.۶۶	۰.۷۵	۵۹.۵۰
یمن		-۰.۱۳	۰.۵۱	۵۵.۹۰

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

جدول ۵. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۴

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۲.۱۸	۰.۷۳	۶۹.۲۰
ارمنستان		۰.۴۰	۰.۷۵	۶۸.۹۰
ازبکستان		۰.۷۶	۰.۷۰	۴۶.۵۰
اسرائیل		۶.۰۵	۰.۹۰	۶۸.۴۰
افغانستان		۰.۰۴	۰.۴۹۱	-
امارات متحده عربی		۱۱.۰۷	۰.۸۶	۷۱.۴۰
ایران		۲.۱۱	۰.۷۹	۴۰.۳۰
آذربایجان		۴.۴۳	۰.۷۶	۶۱.۳۰
بحرین		۱.۵۲	۰.۸۱	۷۵.۱۰
پاکستان		۱.۸۷	۰.۵۵	۵۵.۲۰
تاجیکستان		۰.۳۱	۰.۶۵	۵۲.۰۰
ترکمنستان		۳.۸۳	۰.۷۰	۴۲.۲۰
ترکیه		۱۳.۱۲	۰.۷۸	۶۴.۹۰
سودان		۱.۲۵	۰.۴۹	-
سوریه		-	۰.۵۵	-
عراق		۴.۷۸	۰.۶۷	-
عربستان سعودی		۸.۰۱	۰.۸۵	۶۲.۲۰
عمان		۱.۲۹	۰.۸۲	۶۷.۴۰
قرقیزستان		۰.۳۴	۰.۶۶	۶۱.۱۰
قزاقستان		۷.۲۲	۰.۷۹	۶۳.۷۰
قطر		۱.۰۴	۰.۸۵	۷۱.۲۰
کویت		۰.۴۹	۰.۸۰	۶۲.۳۰
گرجستان		۱.۸۲	۰.۷۷	۷۲.۶۰
لبنان		۲.۸۶	۰.۷۵	۵۹.۴۰
یمن		-۰.۲۳	۰.۵۱	۵۵.۵۰

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

جدول ۶. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۵

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱.۶۰	۰.۷۳	۶۹.۳۰

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۶۷.۱۰	۰.۷۵	۰.۱۸	ارمنستان
۴۷.۰۰	۰.۷۰	۰.۰۷	ازبکستان
۷۰.۵۰	۰.۹۰	۱۱.۳۴	اسرائیل
-	۰.۴۹	۰.۱۷	افغانستان
۷۲.۴۰	۰.۸۶	۸.۵۵	امارات متحده عربی
۴۱.۸۰	۰.۷۹	۲.۰۵	ایران
۶۱.۰۰	۰.۷۶	۴.۰۵	آذربایجان
۷۳.۴۰	۰.۸۳	۰.۰۶	بحرین
۵۵.۶۰	۰.۵۵	۱.۶۲	پاکستان
۵۲.۷۰	۰.۶۵	۰.۴۳	تاجیکستان
۴۱.۴۰	۰.۷۰	۳.۰۴	ترکمنستان
۶۳.۲۰	۰.۷۸	۱۸.۰۰	ترکیه
-	۰.۵۰	۱.۷۳	سودان
-	۰.۵۴	-	سوریه
-	۰.۶۷	۳.۳۲	عراق
۶۲.۱۰	۰.۸۵	۸.۱۴	عربستان سعودی
۶۶.۷۰	۰.۸۲	-۲.۱۷	عمان
۶۱.۳۰	۰.۶۷	۱.۱۴	قرقیزستان
۶۳.۶۰	۰.۸۰	۶.۳۸	قزاقستان
۷۰.۸۰	۰.۸۵	۱.۰۷	قطر
۶۲.۵۰	۰.۸۰	۰.۲۸	کویت
۷۳.۰۰	۰.۷۷	۱.۶۶	گرجستان
۵۹.۳۰	۰.۷۵	۲.۱۶	لبنان
۵۳.۷۰	۰.۴۸۳	-۰.۰۲	یمن

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

جدول ۷. نماگرهای توسعه کشورهای منطقه: ۲۰۱۶

کشور	نماگر	ارزش سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد دلار)	توسعه انسانی	آزادی اقتصادی
اردن		۱.۵۵	۰.۷۴	۶۸.۳
ارمنستان		۰.۳۴	۰.۷۵	۶۷
ازبکستان		۰.۱۳	۰.۷۰	۴۶
اسرائیل		۱۱.۹۹	۰.۹۰	۷۰.۷
افغانستان		۰.۰۹	۰.۴۹	-
امارات متحده عربی		۹.۶۰	۰.۸۶	۷۲.۶

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

۴۳.۵	۰.۸۰	۳.۳۷	ایران
۶۰.۲	۰.۷۶	۴.۵۰	آذربایجان
۷۴.۳	۰.۸۵	۰.۲۴	بحرین
۵۵.۹	۰.۵۶	۲.۴۹	پاکستان
۵۱.۳	۰.۶۵	۰.۲۴	تاجیکستان
۴۱.۹	۰.۷۱	۲.۲۴	ترکمنستان
۶۲.۱	۰.۷۹	۱۳.۳۴	ترکیه
-	۰.۵۰	۱.۰۶	سودان
-	۰.۵۴	-	سوریه
-	۰.۶۷	۰.۱۵	عراق
۶۲.۱	۰.۸۵	۷.۴۵	عربستان سعودی
۶۷.۱	۰.۸۲	۲.۲۷	عمان
۵۹.۶	۰.۶۷	۰.۶۲	قرقیزستان
۶۳.۶	۰.۸۰	۱۶.۷۸	قزاقستان
۷۰.۷	۰.۸۶	۰.۷۷	قطر
۶۲.۷	۰.۸۰	۰.۲۹	کویت
۷۲.۶	۰.۷۸	۱.۵۹	گرجستان
۵۹.۵	۰.۷۵	۲.۵۷	لبنان
-	۰.۴۶	-۰.۵۶	یمن

منبع: بانک جهانی، بانک اطلاعات و داده‌ها و محاسبات محقق.

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دووم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

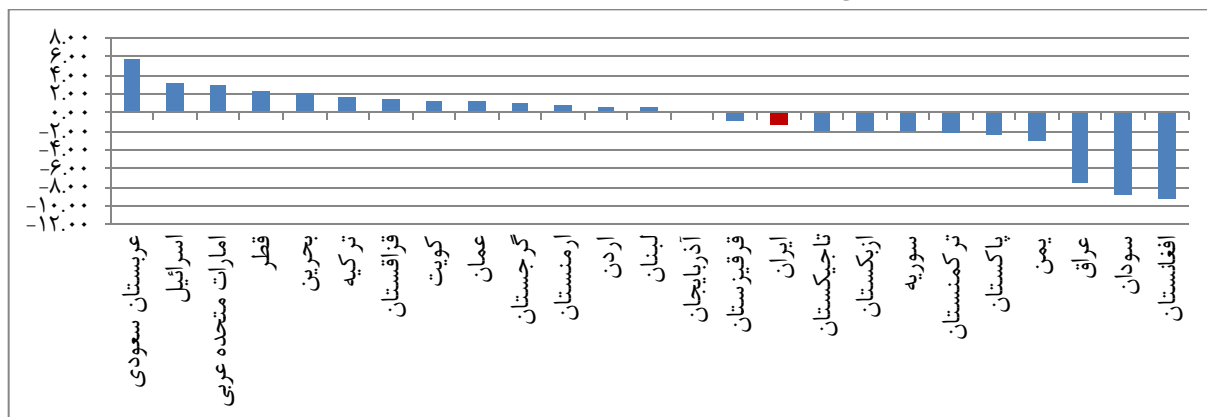
جدول ۸. توسعه ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۶ - ۲۰۱۰

کشور	سال	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶
اردن		۰.۶۳	۰.۶۵	۰.۷۸	۰.۸۷	۰.۸۰	۰.۷۸	۰.۵۹
ارمنستان		۰.۷۷	۰.۶۱	۰.۵۲	۰.۴۹	۰.۳۹	۰.۳۵	۰.۳۱
ازبکستان		-۱.۹۹	-۲.۲۳	-۲.۴۹	-۲.۴۱	-۲.۲۷	-۲.۲۲	-۲.۳۳
اسرائیل		۳.۱۲	۳.۵۴	۳.۷۴	۴.۳۷	۳.۲۵	۴.۵۱	۴.۴۲
افغانستان		-۹.۳۱	-۹.۲۰	-۹.۴۴	-۹.۲۴	-۹.۰۵	-۸.۸۶	-۸.۹۰
امارات متحده عربی		۲.۹۴	۲.۷۱	۳.۶۲	۳.۹۳	۴.۶۳	۳.۷۴	۳.۷۹
ایران		-۱.۳۱	-۱.۲۷	-۱.۰۷	-۱.۳۱	-۱.۷۵	-۱.۵۷	-۱.۱۵
آذربایجان		۰.۲۱	۰.۴۲	۰.۶۰	۰.۰۹	۰.۸۶	۰.۶۷	۰.۵۴
بحرین		۲.۱۰	۲.۰۷	۲.۰۲	۲.۵۴	۱.۹۰	۱.۶۸	۱.۸۴
پاکستان		-۲.۳۱	-۲.۵۷	-۲.۷۴	-۲.۵۴	-۲.۲۹	-۲.۱۶	-۱.۹۴
تاجیکستان		-۱.۹۳	-۲.۰۴	-۲.۰۸	-۲.۱۱	-۲.۲۵	-۱.۹۷	-۲.۲۰
ترکمنستان		-۲.۱۴	-۲.۰۵	-۲.۰۹	-۲.۲۱	-۱.۸۲	-۲.۱۱	-۲.۳۰
ترکیه		۱.۷۰	۳.۴۲	۳.۰۷	۳.۳۰	۳.۸۹	۴.۲۸	۲.۸۷
سودان		-۸.۹۲	-۸.۸۲	-۸.۸۹	-۸.۹۴	-۸.۷۰	-۸.۴۸	-۸.۶۵
سوریه		-۲.۰۰	-۲.۲۶	-۲.۴۸	-۸.۵۳	-۸.۵۶	-۸.۵۳	-۸.۵۸
عراق		-۷.۴۵	-۷.۱۶	-۷.۱۱	-۶.۴۶	-۶.۲۱	-۶.۷۱	-۷.۴۵
عربستان سعودی		۵.۸۵	۴.۲۷	۳.۳۷	۲.۵۲	۲.۷۷	۲.۵۰	۲.۱۶
عمان		۱.۳۱	۱.۳۸	۱.۲۱	۱.۲۶	۱.۰۷	۰.۳۸	۱.۳۲
قرقیزستان		-۰.۹۳	-۱.۱۱	-۱.۲۶	-۱.۲۲	-۱.۱۴	-۰.۷۲	-۱.۰۶
قزاقستان		۱.۳۸	۲.۸۷	۳.۳۶	۲.۵۸	۲.۲۰	۱.۷۹	۳.۸۵
قطر		۲.۳۲	۱.۶۷	۱.۷۱	۱.۳۵	۱.۷۲	۱.۸۲	۱.۶۵
کویت		۱.۳۱	۱.۱۹	۰.۸۹	۰.۵۳	۰.۱۸	۰.۳۳	۰.۲۹
گرجستان		۱.۰۳	۰.۸۷	۰.۸۰	۱.۰۹	۱.۳۵	۱.۵۰	۱.۳۸
لبنان		۰.۶۱	۰.۳۵	۰.۲۸	۰.۰۷	۰.۱۵	۰.۰۱	۰.۰۲
یمن		-۲.۹۶	-۳.۳۲	-۳.۱۴	-۳.۰۸	-۳.۲۲	-۳.۲۹	-۹.۳۰

منبع: محاسبات محقق.

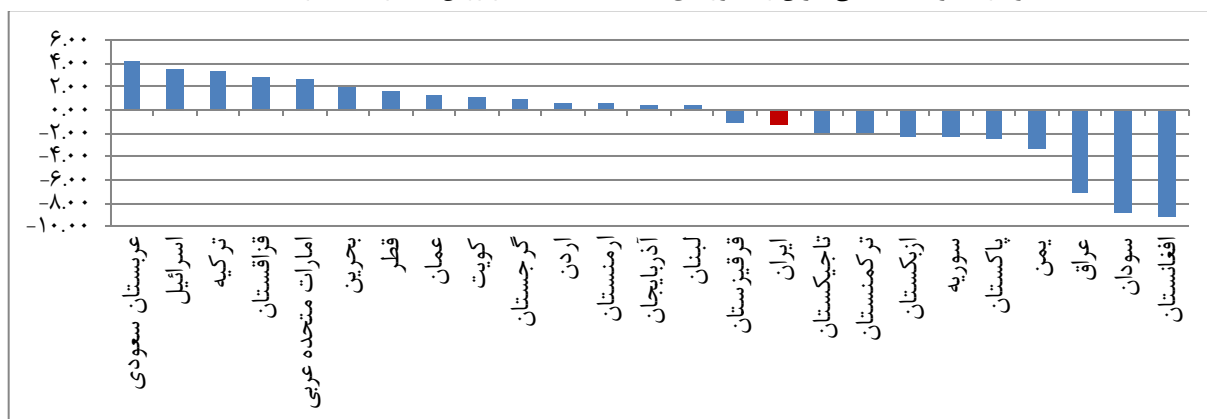
هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نمودار ۱. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۰

منبع: محاسبات محقق.

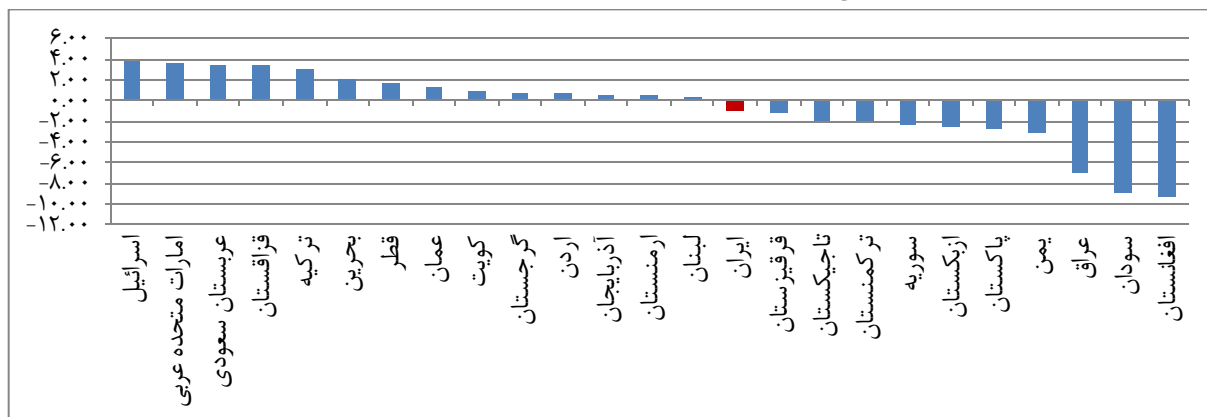
نمودار ۲. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۱

منبع: محاسبات محقق.

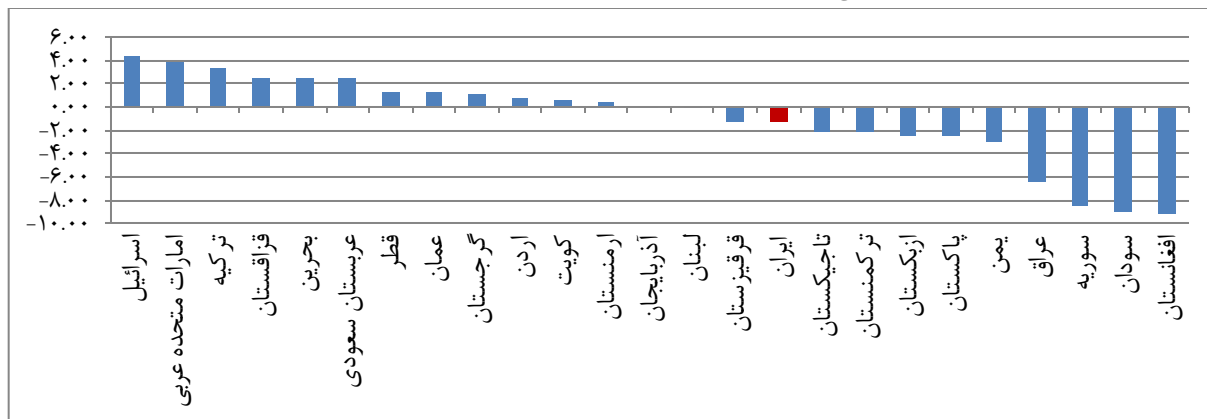
هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران، چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نمودار ۳. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۲

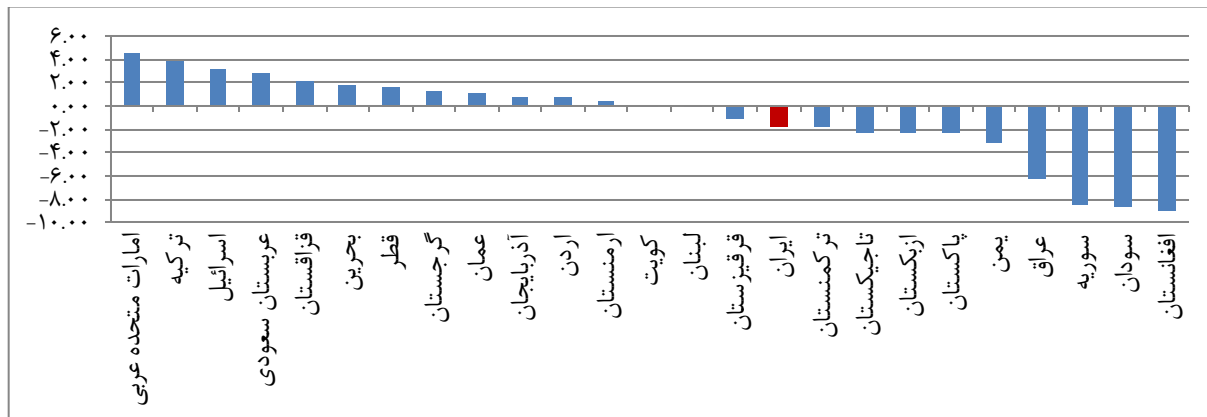
منبع: محاسبات محقق.

نمودار ۴. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۳

منبع: محاسبات محقق.

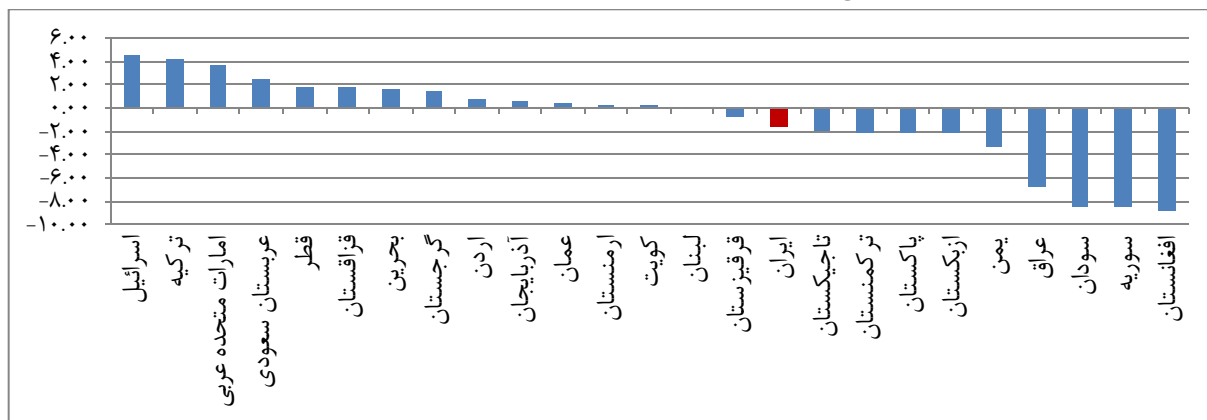
نمودار ۵. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۴

منبع: محاسبات محقق.

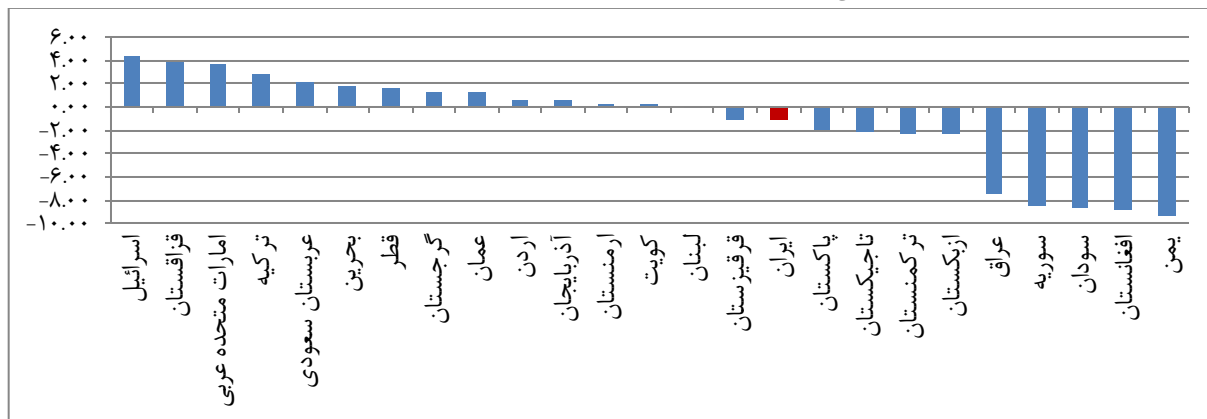
هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران ما؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و سوم خردادماه ۱۳۹۸

نمودار ۶. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۵

منبع: محاسبات محقق.

نمودار ۷. توسعه یافتگی ایران و کشورهای منطقه با استفاده از روش امتیاز استاندارد شده: ۲۰۱۶

منبع: محاسبات محقق.

نتیجه‌گیری

این مقاله با تحلیل و تلفیق سه شاخص توسعه طی سال‌های ۲۰۱۰-۲۰۱۶ صورت گرفته است. نتیجه این مطالعه که با روش امتیاز استاندارد شده حاصل شده، نشان می‌دهد ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سال‌های مورد بررسی همواره جایگاه شانزدهم را داراست و تنها در سال ۲۰۱۲ جایگاه پانزدهم را از آن خود می‌کند. بنابراین و بر اساس نتایج این پژوهش، سطح توسعه یافتگی ایران در مقایسه با ۲۴ کشور دیگر منطقه سند چشم‌انداز در سطح قابل قبولی نبوده و با گذر زمان نیز این جایگاه بهبود نیافته است. در این بررسی‌ها شاهد آن بوده‌ایم که عربستان در سال‌های ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ جایگاه اول را دارد و پس از آن جایگاه‌های سوم تا ششم را درنوردیده است اما اسرائیل از سال ۲۰۱۳ به بعد به جز در سال ۲۰۱۴ که جایگاه سوم را از آن خود کرده‌است، همواره مقام اول را برای

هشتمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ الگوی پیشرفت؛ پیشران؛ چالش‌ها و الزامات تحقق؛ بیت و دوم و بیت و سوم خردادماه ۱۳۹۸

خود نگه داشته است. با بررسی‌های انجام شده نتیجه گرفتیم که افغانستان در طول سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۶ رتبه آخر منطقه را به جز در سال ۲۰۱۶ برای خود رقم زده است در این میان قزاقستان خود را از جایگاه هفتم در منطقه علی‌رغم نوساناتی که داشته‌است به جایگاه دوم رسانده و وضعیت خود را بهبود بخشیده است ترکیه نیز با تلاش‌های بسیار از جایگاه ششم منطقه به جایگاه چهارم رسیده است که البته در این میان برای دو سال جایگاه دوم منطقه را نیز داشته است از طرف دیگر کشورهایمانند یمن، سودان، عراق و افغانستان همواره در جمع چهار کشور پایانی نمودارند که رفته رفته سوریه نیز به آنها اضافه می‌شود. در این پژوهش، مقایسه آماری شاخص‌های کلان اقتصادی ایران با ۲۴ کشور منطقه برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز صورت گرفت که نشان می‌دهد فاصله زیادی تا رسیدن به جایگاه اول در منطقه وجود دارد و باید استراتژی اقتصادی کشور تغییر کند. با توجه به عملکرد متغیرهای کلان اقتصادی (متغیرها و شاخص‌های بررسی شده) طی مدتی که از اجرای سند چشم‌انداز می‌گذرد، می‌توان گفت که اقتصاد ایران از نظر تحقق اهداف سند چشم‌انداز، تحول چشمگیری نداشته و در مرتبه و جایگاه اقتصاد ایران در سطح منطقه جنوب غرب آسیا بهبودی حاصل نشده است و برخی از موارد جایگاه کشور بدتر (شکاف بیشتر) شده است. بدین ترتیب، عملکرد اقتصاد ایران به وضوح نشان می‌دهد که ادامه روند گذشته در افق‌های میان‌مدت و بلندمدت، اقتصاد ایران را با چالش‌ها و آسیب‌پذیری‌های اقتصادی و اجتماعی روبه‌رو خواهد ساخت. تجربه سایر کشورهایمانند، که این مسیر را پیموده‌اند، نشان می‌دهد که نیل به اهداف مطرح شده در این چشم‌انداز در پرتو تدبیر، تلاش و انسجام ملی قابل حصول است، لذا برای دستیابی به اهداف فوق و کاهش فاصله‌های موجود و هدف‌گذاری شده نیازمند الزاماتی در سطح سیاست‌گذاری‌ها می‌باشیم.

منابع و مأخذ

۱. نصراللهی، زهرا؛ جعفری، سمیه؛ محمدپور، غلامرضا؛ اثنی‌عشری، هاجر (بهار و تابستان ۱۳۹۲). آزمون تجربی ارتباط بین سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی کشورهای هدف در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور.
۲. شاه‌آبادی، ابوالفضل و گنجی، مهسا (زمستان ۱۳۹۲). تاثیر مولفه‌های نوین دانش بر شاخص آزادی اقتصادی (مقایسه کشورهای منتخب سند چشم‌انداز با توسعه یافته).
۳. ولی‌بیگی، حسن و پناهی، فاطمه (مهر و آبان ۱۳۸۹). جایگاه ایران در اقتصاد جهانی در مقایسه با کشورهای منتخب (از منظر شاخص‌های توسعه انسانی، آزادی اقتصادی و فضای کسب و کار).
۴. فیض‌پور، محمد علی و آسایش، فاطمه (تابستان ۱۳۹۳). توسعه یافتگی در ایران و مقایسه‌ی آن با کشورهای منطقه سند چشم‌انداز.
۵. سیدجوآدین، سیدرضا (زمستان ۱۳۸۳ و بهار ۱۳۸۴). توسعه انسانی و چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران.
۶. مسجودی، فرخ (بهار ۱۳۸۱). سنجش توسعه یافتگی کشورها.
۷. حسینی، میرعبداله و امیر احمدیان، بهرام (تابستان ۱۳۹۲). تحولات توسعه‌ای کشورهای منتخب منطقه سند چشم‌انداز ایران و همگرایی اقتصادی منطقه‌ای.

8. <http://data.worldbank.org>

9. <https://www.heritage.org>